

Ярослав Чайковський

Комерційні банки як суб'єкти кредитних відносин

У ході банківської реформи, що відбувається в Україні, мають місце зміни не тільки в характері кредитних відносин, але й в структурі банківської системи. За формою ця перебудова пов'язана із переходом від однорівневої до дворівневої системи, а за змістом – від державної банківської монополії до ринкової конкуренції.

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, що створені і діють на території України відповідно до положень Закону «Про банки і банківську діяльність» [2].

У механізмі кредитного ринку Національний банк України виконує роль головного координуючого та регулюючого органу за допомогою загальної грошово-кредитної політики, яка є однією з важливих частин регулювання всієї економіки країни.

Комерційні банки складають основу кредитної системи будь-якої держави з ринковою економікою і концентрують основну частину її кредитних ресурсів. Їх класифікують за рядом ознак. Так, в залежності від форми власності і способу формування капіталу вони поділяються на державні і приватні, акціонерні товариства відкритого чи закритого типу, пайові у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю, за участю іноземного капіталу та ін. За видами здійснюваних операцій і сфери діяльності розрізняють спеціалізовані та універсальні. В залежності від територіальної діяльності – загальнодержавні, регіональні, міжнародні. Банки класифікують і за господарською ознакою – промислові, торгові, сільськогосподарські. У світовій практиці виділяють також ощадні, депозитні та інноваційні банки.

В Україні із 195 зареєстрованих комерційних банків 168 складають акціонерні товариства, із яких 119 відкриті і 49 закриті, які можна віднести до категорії універсальних.

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» під банком розуміється юридична установа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності банківські операції щодо залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення цих коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [6: 3].

Згідно із Законом банк одержує право здійснювати банківську діяльність після отримання банківської ліцензії. Жодна особа не має права залучати вклади та інші кошти, що підлягають поверненню, а також вести рахунки без банківської ліцензії. Встановлено чіткі критерії щодо надання банківської ліцензії, на підставі якої банки можуть приймати вклади (депозити) від юридичних і фізичних осіб, відкривати рахунки клієнтів і банків-кореспондентів та розміщувати залучені кошти від свого імені ці операції належать виключно до банківських операцій, здійснювати які у сукупності дозволяється ли-

ше юридичним особам, які мають банківську ліцензію. За умови отримання письмового дозволу НБУ банки можуть здійснювати також інші операції, які за своєю природою не є банківськими. Перелік таких операцій подано в Законі.

Таким чином, основними (базовими) функціями комерційних банків є: приймати вклади від клієнтів, стимулюючи нагромадження в господарстві; надавати клієнтам кредити; здійснювати розрахунки між клієнтами.

Здійснення структурної перебудови економіки повинно спиратися на використанні головним чином і в першу чергу внутрішніх нагромаджень господарства. Вони, а не іноземні інвестиції повинні складати основну частину коштів, необхідних для реформування економіки. Комерційні банки, виступаючи на кредитний ринок з попитом на кредитні ресурси, повинні максимально мобілізувати збереження, які є в господарстві, а також сформувати достатньо ефективні стимули для нагромадження коштів на основі гнучкої депозитної політики. Крім високих процентів, які виплачуються по депозитах, кредиторам банку необхідні високі гарантії надійності розміщення нагромаджених ресурсів у банк. Створенню гарантій послужить формування в Україні фонду страхових активів банківських установ, депозитів у комерційних банках.

Функцію надавати клієнтам кредити комерційні банки здійснюють шляхом перерозподілу грошових коштів, які тимчасово вивільняються в процесі кругообrotу фондів підприємств і грошових доходів населення. Дана функція є наріжним каменем банківської справи і полягає в тому, що головним критерієм перерозподілу ресурсів виступає прибутковість їх використання позичальником.

У результаті діяльності банку як суб'єкта кредитних відносин у вигазі перебувають усі зацікавлені сторони. Тимчасово вільні грошові кошти вкладників банк перетворює на позичковий капітал, який приносить їм реальний дохід у формі процента. Використання кредиту позичальниками сприяє прискоренню обороту капіталу, скороченню витрат виробництва і зростанню прибутків. Комерційні банки отримують дохід від посередництва за рахунок різниці між процентами, що стягуються за кредитами і виплачуються закладами.

Функція посередництва у платежах полягає у здійсненні банками розрахунків між суб'єктами економічних відносин. Підприємства, організації, населення, тримаючи свої кошти на рахунках в банку, використовують їх не лише для отримання доходу, але й як ефективний засіб взаєморозрахунків. Тому весь безготівковий платіжний оборот, що складає основу грошового обороту в країні повністю проходить через установи банків.

Роль комерційних банків у механізмі кредитного ринку добре спостерігається і на підставі реалізації принципів діяльності. Першим і основним принципом діяльності комерційного банку є робота в межах реально наявних ресурсів.

Робота в межах реально наявних ресурсів означає, що комерційний банк повинен забезпечувати не тільки кількісну відповідність між своїми ресурсами і кредитними вкладеннями, але і добиватися відповідності характеру банківських активів специфіці мобілізованих ним ресурсів. Перш за все це відноситься до строків тих та інших. Тому, розробляючи умови цих операцій, необхідно увагу приділити джерелам формування відповідних пасивів.

Другим важливим принципом, на якому базується діяльність комерційних банків на кредитному ринку, є повна економічна самостійність, яка означає і економічну відповідальність банку за результати своєї діяльності. Економічна самостійність передбачає свободу розпорядження власними коштами банку і залученими ресурсами, вільний вибір клієнтів і вкладників, розпорядження доходами, що залишаються після сплати податків.

Чинне банківське законодавство України надало всім комерційним банкам економічну свободу в розпорядженні своїми фондами і доходами. Доходи (прибуток) банку, що залишається в його розпорядженні після сплати податків, розподіляються у відповідності з рішенням загальних зборів акціонерів. Воно встановлює норми і розміри відрахувань в різні фонди банку, а також розміри дивідендів по акціях.

Економічна відповідальність комерційного банку не обмежується його поточними доходами, а розповсюджується і на його капітал. По своїх зобов'язаннях комерційний банк відповідає всіма коштами і майном, які належать йому, на які у відповідності з діючим законодавством може бути накладено стягнення. Весь ризик від своїх операцій комерційний банк бере на себе. Регулювання діяльності комерційних банків може здійснюватися тільки економічними методами – НБУ визначає економічні нормативи, забезпечує нагляд, регулює грошовий обіг і підтримує стабільність національної грошової одиниці.

Третій принцип полягає в тому, що відносини комерційного банку зі своїми клієнтами будуються як звичайні ринкові відносини. Надаючи позики, комерційний банк виходить перш за все з ринкових критеріїв прибутковості, ризику і ліквідності.

Для підвищення ролі комерційних банків як фінансових посередників між господарськими суб'єктами на кредитному ринку, на нашу думку, необхідно вже сьогодні забезпечити розв'язання таких завдань:

Прискорення зростання економічного потенціалу комерційних банків, накопичення власного капіталу, звільнення їхніх балансів від безнадійних боргів державних підприємств;

Захист банків від втручання з боку державних структур, які не забезпечують вимог чинного банківського законодавства України;

Створення надійної системи страхування банківських депозитів, сприяння формуванню високої довіри до банків з боку юридичних та фізичних осіб;

Створення дійової законодавчо-правової бази функціонування банків, яка забезпечила б їм надійний захист від усіх видів ризиків та високу стабільність їхньої діяльності.

Для реалізації цих завдань, по-перше, необхідно створити систему швидкого реагування на системні ризики, що виникають у банківських структурах. По-друге, необхідно створити для суб'єктів економіки можливість оцінювати фінансовий стан будь-яких банків України. Необхідно розробити й прийняти закон про банкрутство й ліквідацію комерційного банку, створити систему моніторингу, яка б дала змогу вчасно впливати на банки, які перебувають у небезпечному фінансовому стані, та інформувати про це ділові кола України. Крім того, треба також створити систему вчасного виявлення і санації великих банків, які до цього часу не стикалися з фінансовими труднощами. Така система дасть змогу досягти підвищення надійності як банківської системи України, так і стійкості української економіки в цілому.

Література

1. Банковское дело: Учебник. – 2-е изд., стереотип. / Под ред. проф. В.И.Кроливещкой, проф. Кроливещкой. – М.: Финансы и статистика, 1996. – С.216 – 221. 2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2001. – №1. – С.3 – 47.

Анотація

Розглядаються основні функції комерційних банків. Показана їх роль у механізмі кредитного ринку на підставі реалізації принципів діяльності. Вносяться пропозиції щодо підвищення ролі комерційних банків як фінансових посередників між господарськими суб'єктами на кредитному ринку.

Annotation

The main functions of commercial banks are characterized. Their role in the mechanism of credit market are motivated on the implementation of the principles of the action. The author bring in propositions of improvement of the commercial bank's activity as a financial mediators between economic subjects on the credit market.